

HAMVAS BÉLA ÉS A MAGYARSÁG

Magyar Sziget, Verőce, 2011. aug. 2.

Előadásvázlat

„[...] a nemzet, amelyhez az ember tartozik, olyan lényegbevágó antropológiai tény, amelyet figyelmen kívül csak az absztraktumokban teljesen elveszett kommunista világpolgár-szellem tudott hagyni.”

Hamvas Béla: Balbino Giuliano: Latinität und Deutschtum [Könyvrecenzió].
Társadalomtudomány (Budapest), 1942. jan–febr. 125. o.

Hamvas Béla magyarsággal kapcsolatos, a magyarság témáját érintő írásai az életműkiadás 15–16. kötetében olvashatók. Ezekon – valamint az életműben elszórtan található rövidebb utalásokon kívül – körülbelül még egy kötetet tennének ki azok a korai művei, karcolatai és cikkei, melyekben a témát hosszabban-rövidebben érintette.

Mindez a hamvasi életmű talán egy tizedét képezi (nehéz számszerűsíteni).

Ezeknek az írásoknak a minősége – igényessége és mélysége – feljogosít bennünket arra, hogy a témáról beszéljünk. Hamvas Béla társadalmi orientációja, közösségeszméje, karakterológiai érdeklődése (antropológiai és irodalmi tipológiája), valamint politikához való (komplex) viszonya úgyszintén.

Felhatalmaz bennünket a téma tárgyalására valami más, mindezeknél fontosabb is. ***Hamvas Béla életműve és alakja a magyarság számára elementáris fontosságú kérdés, kulcspon: ő az a legismertebb író, aki képes a magyarságot valódi szellemi kérdések felé irányítani.*** Szellemi nívóra emelni, metafizikai valóságba helyezni, úgy, hogy a nemzeti hovatartozás és minőség mindeközben nem tagadtatik meg.

Előadásunkban előbb Hamvas politikához való viszonyát vizsgáljuk, azután karakterológiai érdeklődése egy irányát, majd a kifejezettebben és sajátosan magyar írásait.

Politikához való viszony

Hamvas Béla általában elutasította a politikát, mert e kifejezésen többnyire hivatalos (intézményes, karrieri) és napi politikát értett.

Egész életművében jelen van azonban egy társadalmi és közösségi irányulás, valamint egy felelős 'szellempolitika' (egy egyéni művészet- és kultúrpolitikával együtt), amely miatt el kell vetnünk azt a többnyire liberális oldalról származó sugallmazást, miszerint életművének egésze apolitikus vagy politikaellenes.

Hamvas „univerzális orientációja” és hihetetlenül tág érdeklődési köre, intenzív érdeklődése miatt sem fogadható el, hogy *teljesen* elutasító lett volna a politikával szemben.

Élethelyzetével összefüggésben, ám azon túlmenő okokból az 1940-es évek végétől kifejezett **kommunizmusellenességet** mutatott fel, amely jól megmutatkozik olyan műveiben, mint a *Szarepta*, a *Szilveszter*; a *Bizonyos tekintetben*, az *Ugyanis* és a *Patmosz*.

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának O-11803/2 számú dossziéjának 167–168. lapján a „Szebeni” fedőnevű ügynök a következőket jelentette 1960. január 26-án. (Történik: 1960. január 9-én Tompa Kálmánnál. Jelen van: a Tompa család, Féja Géza, Roboz Árpád, Tersánszky Józsi Jenő és neje, Hamvas Béla és neje, Finta István lelkész és mások.) Finta, aki Kínában járt, „Beszámolt egy kiállításról is. Tibet-kiállításról volt szó, amelynek keretében bemutatták a kínaiak, hogy mi tette indokolttá Tibet felszabadítását. A kiállított bizonyítékok a tibeti feudalizmus szörnyűségeit illetően annyira megdöbbenők voltak, hogy formálisan rosszul lett a látvány hatására. Ennél a résznél közbe szólt Hamvas Béla és indulatos hangon jelentette ki, hogy mindez nagyon szép és érdekes, amit Finta beszél, de Tibetben ez a »csodálatos kínai nép« kiirtott egy három milliós népet! Erre Féja Géza is megjegyezte csöndes gúnnyal, hogy bizony a kínai hóhér mindig nevezetes volt, mert a középkorban is, ha valahol »komoly munkát« akartak végezni, akkor kínai hóhért hozattak. Hamvas Béla élénken helyeselt.” (Stilárisan javított, először publikált jelentés.)

A tágabb értelemben vett politikához való hamvasi viszonyulás tekintetében külön meg lehet jegyezni, hogy magatartása láthatóan jobboldali volt a háború tekintetében:

„A pacifizmus és a jóléteszme összefügg. Mindkettő jellegzetesen a humanum megnyilatkozása, a XVIII. és XIX. század liberális demokráciájának gyermekei. Sem a pacifizmusban (rettegés a háborútól), sem a jóléteszmében (rettegés a szegénységtől) szellemről nincsen és nem is volt szó. Ez az életrend külön tudományt konstruált magának, hogy magát megvalósítsa: a gazdaságtant. Ez a szegénységtől és háborútól való idioszinkratikus félelem tudománya. De ugyanakkor a gazdaságtan az önmagát feladó szellem klasszikus területe.” – Hamvas Béla: *Szellem és hatalom* [1939]. In Hamvas Béla: *Közös életrend*. Budapest, 1988, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 199. o. Ld. még „A háború nagysága és az ember kicsinysége” című írását (valamint Békés Márton tanulmányát, ahol Ernst Jünger háborúfelfogásával hasonlítja össze Hamvasét).

További pontok (röviden részletezve):

- Hamvas sajátos konzervativizmus-ellenessége (családi neveltetés; korabeli jobboldal)
- kommunista párttagsága (kapcsolódó cikkek: *Diárium*, *Bizonyosság* 1946–47);
- késői németellenessége (Németség, *Patmosz I.*);
- baloldali barátok; felesége (Kemény K.) környezete.

Karakterológiai érdeklődés

„Kétségtelen, hogy bizonyos lelki alkathoz bizonyos fizikai alkat és a kettőhöz bizonyos világmagatartás, szellemi helyzet, világszemlélet tartozik. És kétségtelen, hogy egyes történeti korok bizonyos típusú embereknek kedveznek, és ezáltal válik bizonyos világszemlélet uralkodóvá. Összefüggés van a testi alkat, a lelki struktúra, a világszemlélet szellemisége és a szociális struktúra között”. – Hamvas Béla: E. R. Jaensch: *Der Gegentypus* [Könyvrecenzió]. *Társadalomtudomány*, 1939. január–június 119. o.

„[...] meg akar botránkoztatni, fel akar háborítani, kéjes részletességgel festegeti úgynevezett »naturalista« jeleneteit, elsüllyedt lányok sorsát, bestiális gangsterek ördögi aljasságait. És ez az, ami az amerikai közönség egy részének már jobban kell, mint a rózsaszín hollywoodi happy end. [...]

Goldék tudják, hogy ez a rentábilisabb: »naturalista« regényt írni: minél több szűk utcával, minél nyomorultabb emberekkel, minél magányosabb, szerencsétlenebb lényekkel; minél nagyobb közönnyel a tárgy iránt, úgy tüntetve fel, mintha itt az író igazán semmit nem változtat a tényeken, a maga teljes valóságában tárja fel az udvari lakásokba zsúfolt családok étvágyrontó »belső« életét. És hogy itt aztán humanitásról nem lehet szó, az magától értetődik. Amiről szó van, az éppen az ellenkezője: az öröm afőlött, hogy van nagyvárosi szenny és el lehet merülni benne.” – Hamvas Béla: Michael Gold: Zsidók pénz nélkül [Könyvrecenzió]. *Napkelet*, 1935. március, 200–201. o.

„Amikor megismerkedtem vele [Kerényi Károly], a helyzet, amelyben élt, bántó és szégyenletes volt. Olyan emberekkel vette körül magát, akiknek közelébe csak orrbefogva lehet lépni. Azonfelül penetráns zsidóság. *Mit nevezek zsidóságnak?* A védtelenséget a polgárosulás felé, a lassú elsüllyedést a komfortba, a takarékkönyvbe és a sznobizmusba. Valami szemtelenül profán és pimaszul kihívó, importált angol és francia elmésség. Minden hazug itt, még a mosoly is. Ő [Kerényi, a klasszika-filológus] állt a középpontban, fölényes jóindulattal komédiázott nekik, akik érezték, hogy ez még a jazznél is izgatóbb és a koktailnál is rafináltabb, mert itt nem léhaságokkal játszottak, hanem istenekkel. Az Akademos kertjének fordítottja volt és a platóni erős ellenkezője. Hiányzott belőle minden komoly tiszta és valódi.” – Hamvas Béla: *A magyar Hüperion*. I. rész 19. levél. Közli Darabos Pál: *Egy életmű fiziognómiája*. II. köt. H. n., 2002, Hamvas Intézet, 226. o. (Az életműkiadásban máshogyan jelent meg. Kiemelés tőlünk. Vö. Hamvas Béla: *A magyar Hüperion*. I. kötet. H. é. n., Medio /Hamvas Béla művei 15./, 60. o.)

„Vajon az istenek nyelvéből a nem teljesen hiányzik? – kérdezte Hamvas. – Hiszen, ha nem lenne, akkor a dolgokat egymástól semmi sem választaná el. S ha minden igen lenne, isten lenne még a Takonykolosszus is. A világot nemcsak igeneimmel szeretem, hanem éppen úgy és még jobban nemeimmel is.” – Hamvas Béla: *A magányos király könyve* [1932 és 1945 között]. In *A babérligetkönyv – Hexaküimion*. Szombathely, 1993, *Életünk* /Hamvas Béla művei 5./, 117. o.

Magyarsághoz való viszony

- Hamvas nemzeti neveltetése (Hamvas József; a csehszlovák hűségeskü megtagadása; kiutasítás Pozsonyból, 1919)

„A húszas évek első felének szomorú [országos] körülményei között vigaszért a régi nagy magyarok alakjaihoz fordult napilapokban megjelent karcolataiban. Példájukat nemcsak ezekben vette mértékül, hanem a húszas évek derekától írt, de meg nem jelent, hosszabb, regényméretű szépirodalmi műveiben is. Ezeknek az írásoknak életében betöltött szerepéről *A magyar Hüperionban* számolt be, és itt megmagyarázta, hogy a »magyarságprobléma« miért játszott központi szerepet életében és életművében [...]. Ezek a meg nem jelent írások segítették abban, hogy önmaga aranykorban gyökeredző személyiségét, daimónját, tisztázza és beérlelje a modern világ hamis vonzásától való megszabadítása révén. Ő maga is az aranykor megvalósítására törekedett mind egyéni, mind pedig a szélesebb közösség, a magyar nép életében. Ennek az aranykornak a nyomait a magyarság történetében is megtalálta: ott, ahol ezt a nagy magyar uralkodók képviselték.” – Darabos Pál: *Hamvas Béla. Egy életmű fiziognómiája*. II. köt. H. n., 2002, Hamvas Intézet, 321–322. o.

„Egészen különös és hatásos a könyv módszere. Magyarországról úgy beszél, mintha nem volnának trianoni határok [...]. A könyv egységnek veszi az országot. Semmi kétség: a Tátra, Brassó, Pozsony, Vág, Máramaros, Vajdahunyad ide tartozik. [...] mert a helyeket ide köti történelme, kultúrája és földrajza. Ez a módszer nem propagatív, nem lázító, nem egészen kézenfekvően irredenta – éppen

ezért hatásos. Ezzel az egyszerű fogással a könyv egészen egyszerűen azt bizonyítja, hogy a területeket hiába szakították el – nem lehet elszakítani, sokkal mélyebben ide tartoznak, semhogy el lehessen választani őket. Hogy milyen mélyen ide tartoznak, azt minden tárgyilagos külföldi is azonnal megállapítja, amikor észreveszi a közös kultúrát, a történelem közösségét [...]” – Hamvas Béla: Angol könyv a magyar földről és népről (Lovina Steward Smith: Hungary, Land and People) [Könyvrecenzió]. *Napkelet* (Budapest), 1933. augusztus 600. o.

„Hát minek mondjam? Határnak nem mondhatom. A Kárpát-hegység az határ, de amit az esztergomi hídon a második pillérnél húztak, az csak stráf.” – Hamvas Béla: Túl a stráfon [Karcolat]. *Budapesti Hírlap*, 1924. október 24. 4. o.

„Kár azt hinni, hogy egy nép, mint amilyen a magyar, mély rétegeiben és legnagyobb képviselőiben ellenzéki és titáni. Ez egyszerűen nem igaz.” – Hamvas Béla: Híg-magyar, jött-magyar és mély-magyar [1939]. In Uő: *A magyar Hüperion*. I. kötet. H. n., é. n., Medio /Hamvas Béla művei 15./, 297. o.

- *Az öt génius; Bakony; A bor filozófiája* – tájszeretet; a geniuszok együttlátása; Kelet és Nyugat szintézisének képessége

- *A magyar Hüperion* – spirituális „nemzetprogram” (Itt mutatkozik meg elsőként, hogy Hamvas Béla életműve és alakja a magyarság számára elementáris fontosságú kérdés, kulcs pont: hogy a magyarságot valódi szellemi kérdések felé akarja irányítani.)

További pontok (röviden részletezve):

- Aranykor;
- szellemi tradíciók;
- metafizika;
- Istennel való egyesülés-egység;
- *Scientia sacra* című műve.

—

Ajánlott irodalom

Hamvas Béla: *A magyar Hüperion*. I–II. kötet. H. é. n., Medio /Hamvas Béla művei 15–16/.

Békés Márton: „Világalkonyat lángol”. A háború mint belső élmény és a válság szürkülete (Ernst Jüngerrel és Hamvas Bélánál). *Életünk* (Szombathely), 2008. 2. sz. 56–84. o.

Darabos Pál: *Hamvas Béla. Egy életmű fiziognómiája*. I–III. köt. H. n., 2002, Hamvas Intézet /Sziget/.

Horváth Róbert: Apolitikus volt-e Hamvas Béla?

<http://www.istenivaros.hu/roberthorvath/hamvaspoliteia.html>

© Horváth Róbert, 2011. *Az előadásvázlat semmilyen része nem használható fel a szerző írásbeli engedélye nélkül.*